

Ahmet Ercivan

<https://orcid.org/0000-0002-3720-1653>

Dr. Bolu Abant İzzet Baysal University, Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution, Turkey, ahmetercivan@ibu.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Ercivan, A. (2024). Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatinin Osmanlı Modernleşmesine Etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3293-3310.

Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatinin Osmanlı Modernleşmesine Etkisi

Öz

1867 senesinde yurt dışına bir seyahat gerçekleştiren Osmanlı Sultanı Abdülaziz, bu seyahatin etkisiyle dönüşte birçok yenilik hareketi gerçekleştirmiştir. İlk defa bir Osmanlı padişahının gerçekleştirdiği bu yurt dışı seyahati Osmanlı modernleşmesinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu seyahat Abdülaziz'in fikirlerinin ve dolayısıyla devlet politikasının da değişmesini sağlamıştır. Bu sayede Sultan Abdülaziz tarafından başta Fransa ve İngiltere olmak üzere dönemin birçok Avrupa devleti bizzat gezilip görülmüştür. Bu seyahat Sultan Abdülaziz üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. Avrupa'ya seyahat fikrinin ortaya çıkmasında, özellikle Balkanlar'da ve Girit'te meydana gelen sorunlar etkili olmuştur. Sultan Abdülaziz hem bu sorunları çözmek hem de Avrupa ile olan ilişkileri düzeltmek amacıyla davet üzerine Avrupa'ya seyahate çıkmıştır. Avrupa seyahatinin gerçekleşmesinde dönemin kudretli paşaları Âli ve Fuad paşaların etkisi büyük olmuştur. Aynı şekilde Avrupalı devletler de bu seyahati özellikle istemişlerdir. Çünkü Osmanlı Sultanının aynı zamanda halifelik sıfatı da bulunuyordu. Bu sayede Müslümanlar üzerinde etkili olabilirdi. Bu çalışmada Sultan Abdülaziz'in Avrupa'ya yaptığı seyahatin çerçevesinde Osmanlı modernleşmesine olan etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultan Abdülaziz, Avrupa Seyahati, Modernleşme, Balkan Meselesi, Batılılaşma

The Effects of Sultan Abdülaziz's European Travels on Ottoman Modernisation

Abstract

In 1867, the Ottoman Sultan Abdülaziz, who travelled abroad, carried out many innovations on his return with the effect of this trip. This foreign trip, which was carried out by an Ottoman sultan for the first time, has a special importance in Ottoman modernisation. This trip led to a change in Abdülaziz's ideas and thus the state policy. In this way, Sultan Abdülaziz travelled to many European states of the period, especially France and England. This trip had a great impact on Sultan Abdülaziz. The emergence of the idea of travelling to Europe was especially influenced by the problems in the Balkans and Crete. Sultan Abdülaziz travelled to Europe upon invitation both to solve these problems and to improve relations with Europe. The influence of the powerful pashas of the period, Âli and Fuad pashas, was great in the realisation of the European trip. Likewise, European states also wanted this trip especially. Because the Ottoman Sultan also had the title of caliphate. In this way, they could have an influence on Muslims. In this study, the effect of Sultan Abdülaziz's travel to Europe on Ottoman modernisation is discussed.

Keywords: *Sultan Abdulaziz, European Travel, Modernisation, Balkan Issue, Westernisation*

Giriş

Sultan Abdülaziz'in Avrupa'ya yapmış olduğu seyahat, günümüzdeki anlamıyla devlet liderleriyle karşılıklı olarak yapılan bir diplomatik seyahat olmaktan ziyade, dönemin şartları ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum nedeniyle yapılan zaruri bir seyahat hüviyetindedir. Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesinden itibaren devlet adamları çeşitli alanlarda ıslahatlar yapmışlardı. Bu ıslahatlar başlangıçta askeri ve ekonomik alanda olurken daha sonraları geniş bir alana yayılmıştı. Sultan Abdülaziz, kardeşi Abdülmecid'den sonra tahta çıkmıştı. Halkın kendisinden beklentisi de çok büyüktü. Abdülaziz'in yenilik çalışmalarını iki aşamada değerlendirmek gerekir. Birincisi tahta çıkışından itibaren Avrupa seyahatine kadar olan bölümdür. Bu dönemde Abdülaziz, yeniliklere daha kapalı, gelenekçi bir yapıya sahiptir. İkinci dönem ise Avrupa seyahatinden sonraki dönemdir. Avrupa'da gördüklerinden fazlasıyla etkilenen Abdülaziz bu dönemde daha yenilikçi bir özelliğe sahip olmuştur. Bununla birlikte artan harcamalar ve lüks tüketim devlet ekonomisine büyük bir yük getirmiştir.

Aslında Osmanlı sultanlarının Avrupa'ya olan ilgisi yeni değildir. III. Selim'in henüz şehzadeligi döneminde Fransa Kralı XIV. Louis ile mektuplaştığı bilinmektedir. II. Mahmud

döneminden itibaren ve Tanzimat ile başlayan süreçte Avrupa'ya çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. Bu şekilde Avrupa'ya uyum sağlamak ve Avrupa'daki gelişmeleri ülkemize kazandırmak amaçlanmıştır. Bununla birlikte Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati diğerlerinden tamamen ayrılmaktadır.

Abdülaziz, şehzadeligi döneminde sade bir hayat sürmüş ve lüks tüketimden uzak durmuştur. Ayrıca hal ve tavırlarıyla halkın sevgisini kazanmıştır. Abdülmecid'in uygulamalarından rahatsız olanlar umutlarını Abdülaziz'e bağlamışlardı. Abdülaziz Avrupa âdetlerinden hoşlanmayan birisiydi ve gelenekçi bir yapıdan geliyordu (Küçük, 1988, s. 179). Karakter olarak ise otoriter ve istibdatçıdır (Karal, 2003, s. 116). Güreşle ilgilenen, siyasetin yanı sıra dil ve edebiyata ilgi duyan, musiki eğitimi almış, tarihi değerlerine sahip çıkan bir yapıya sahip olan Sultan Abdülaziz, daha şehzadeligi döneminde halkın sevgisini kazanmıştı ve devletin kötü gidişini durdurabilecek tek kişi olarak görülüyordu. Adeta halk tarafından ikinci Yavuz Sultan Selim olarak beklenilmekteydi. Halkın bu tepkisi III. Selim ile başlayan, II. Mahmud ve Abdülmecid ile devam eden "özden uzaklaşma" veya "Frenkleşme" hareketineydi (Gök, 2013, s. 127). Özellikle Abdülmecid'in savurgan tutumu halkta büyük bir rahatsızlık ortaya çıkarmıştı. Böyle bir dönemde Abdülaziz'in sultan olması umutların yeniden yeşermesine yol açmıştır.

Sultan II. Mahmud'un oğlu olan Abdülaziz 1861-1876 yılları arasında 15 sene saltanat sürmüş, kendinden önceki sultanlardan farklı işler yapmaya çalışmış ve Mithat Paşa tarafından organize edilen bir darbe ile tahttan indirilmiştir (Gök, 2013, s. 127). Saltanatı süresince geleneksel yapıdan gittikçe Avrupa tarzına yönelen sultana bu dönemde ortaya çıkan Genç Osmanlılar tarafından muhalefet edilmiştir.

Tanzimat aydını olarak adlandırılan kesim Avrupa'ya kuşku ile bakmaktaydı. Çünkü tamamen farklı bir yaşam tarzı ve inanış söz konusuydu. Ancak aydınlar Avrupa'daki yönetim sisteminin Osmanlı Devleti'nde de uygulanmasını istemekteydi. Bu durum ise Genç Osmanlılar olarak adlandırılan muhalif bir grubu ortaya çıkarmıştı (Köseoğlu ve Özenç, 2014, s. 2-3). Her ne kadar gelenekçi bir yapıya sahip olsa da Abdülaziz döneminde ıslahat hareketleri devam etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı modernleşmesi olarak adlandırılan kavramı Tanzimat ile başlatmak doğru değildir. Modernleşme çalışmaları uzunca bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Zaten Avrupa ile sınır olan Osmanlı toplumu, batıyla sürekli bir iletişim halindeydi. Üstelik Osmanlı modernleşmesi sadece Türk ve Müslüman halkı ilgilendiren bir durum değildi, aynı zamanda gayrimüslim tebaayı da ilgilendiriyordu (Ortaylı, 2019, s. 13). Sultan Abdülaziz dönemi kendi içerisinde Osmanlı tarihi açısından pek çok ilkleri

barındırmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde batılılaşma adına yapılan yeniliklerin etkisiyle borçlanma da artmıştır. İlk defa Kırım Savaşı sırasında başlayan borçlanmalar giderek çoğalmış ve içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir (Özdemir, 2010, s. 46). Bu durum ise devlet ekonomisinin zamanla çökmesine ve tamamen dışa bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonlarında gelenekçi devlet yapısını terk ederek modern merkeziyetçi devlet yapısına geçiş sürecini yaşamaktaydı. Merkeziyetçi reformları yürütenler ise imparatorluk tarihinin aydınlık mutlakiyetçileri olmuştur. Reformlar yürütülürken Avrupa örnekleri kullanılmıştır (Ortaylı, 2019, s. 127). Abdülaziz döneminin önemli devlet adamlarından olan Âli ve Fuad Paşalar, Tanzimat'ın hazırlayıcısı olan Mustafa Reşid Paşa'nın yetiştirmiş olduğu iki devlet adamıydı. Dolayısıyla "Hasta Adam" olarak adlandırılan devleti yeniden ayaklandırabilecek reformcu özelliklere sahiplerdi (Kutay, 1991, s. 11). Bu arada Sultan Abdülaziz'in gezisi ile ilgili olarak dönemin Avrupa basınında, Avrupalıların "Hasta Adam" olarak gördükleri Osmanlı Devleti ve Sultan Abdülaziz hakkında pek çok karikatür de yayınlanmıştır (Köseoğlu ve Özenç, 2014, s. 3).

1.Seyahat Fikrinin Oluşması

Sultan Abdülaziz 1867 senesinde Paris Uluslararası Sergisi'ni ziyaret için III. Napolyon'un daveti üzerine Paris'e bir seyahat düzenlemiştir. Daha sonra yine davetler üzerine Londra ve Viyana'ya gitmiştir. Bu sayede Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati gerçekleşmiştir (Lewis, 1993, s. 121). Ancak bu seyahatin gerçekleşmesi birtakım girişimlerin ardından mümkün olabilmıştır.

Avrupa seyahati konusu daha önceden Abdülmecid döneminde gündeme gelmiş ancak bu seyahat gerçekleşmemiştir. Bu fikrin ortaya çıkmasında Avrupalı prenslerin Osmanlı topraklarına yaptıkları seyahatler de etkili olmuştur (Karaer, 2012, s. 34). Osmanlı Devleti'nin batılılaşma çalışmaları ilk defa Lale Devri'nde görülmüştür. Uzun yıllar Avrupa'ya elçi dahi göndermeyen Osmanlı Devleti, Avrupa karşısında alınan yenilgiler sonucunda daha çok askeri alanda, sonraları ise diğer alanlarda ıslahatlar yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle askeri alandaki yeniliklerin temelinde, orduyu modernize etme ve Avrupa'dan askeri uzmanlar getirme düşüncesi bulunmaktadır. Başlangıçta Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmeyen Osmanlı Devlet adamları son dönemde her alanda Avrupa'yı örnek alan yenilikler yapmaya başlamışlardır. Tanzimat ile birlikte bu yenilik hareketleri daha da hız kazanmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet büyük bir buhran içine girmişti. Bir taraftan içeride muhalefet artarken bir taraftan da Balkanlar'da sorunlar çoğalmaktaydı. Özellikle Rusya, Osmanlı Devleti'ni "Hasta Adam" olarak görmekte ve bir an önce yıkılması yönünde

bir politika izlemektedir. Bunula birlikte İngiltere ve Fransa henüz Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından yana değillerdi. İngiltere ve Fransa bu politikalarını 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Bu savaş sonunda imzalanan Berlin Anlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yıkılması yönünde bir politika izlemeye başlamışlar ve Osmanlı Devleti aleyhine olan bütün ittifakların içerisine dâhil olmuşlardır.

Abdülaziz'in tahta geçtiği yıllarda pek çok sorun birikmişti ve bunlar gittikçe çoğalmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin desteğini aldığı (1853-1856) Kırım Savaşı'ndan sonra Balkan topraklarında karışıklıklar gittikçe artmaya başlamıştı. Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Karadağ'da karışıklıklar çıkmıştı. Üstelik bütün bu sorunlara Girit Meselesi de eklendi. Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın baskısı ise her geçen gün daha da artmaktaydı. Üstelik Rusya, bu meselelerin pratik bir şekilde çözülmesinin Hristiyanların menfaatinin Müslümanlardan ayrılması ile mümkün olabileceğinde ısrarcıydı (Engelhardt, 2017, s. 205). Diğer taraftan Balkanlar, Rusya ve Avusturya'nın hakimiyet için mücadele ettikleri bir alan haline gelmişti. Rusların bölgedeki ulusçu hareketleri desteklemesi ve bir Slav hakimiyeti kurmak istemesi karışıklıkların her geçen gün artmasına sebep oluyordu (Çağ, 2020, s. 5). Ancak Girit Meselesi zamanla küçük bir hak isteme mücadelesi olmaktan çıkacak ve büyük bir Avrupa meselesine dönüşecektir. Üstelik Sultan Abdülaziz'in büyük bir donanma kurma çabası ve devleti yeniden güçlendirmeye çalışmasından Rusya'da dâhil olmak üzere dönemin büyük Avrupa devletleri rahatsız olmaya başlamışlardı (Aksun, 2009, s. 106-107). Avrupa devletleri Osmanlı Sultanı Abdülaziz'in aynı zamanda halifelik sıfatını taşıması nedeniyle Müslümanlar üzerindeki etkisini bilmekteydiler. Dolayısıyla Abdülaziz'in Avrupa'ya yapacağı bir gezi Müslümanlar üzerinde etkili olabilirdi. Bu yüzden Abdülaziz'in yapacağı bu geziden Avrupa devletleri en iyi şekilde faydalanmak istemişlerdir (Aksun, 2009, s. 109).

Özellikle Rusya, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Hristiyan azınlıkları tahrik ederek Kırım Savaşı'nda kaybetmiş olduğu itibarını tekrar geri kazanmak istiyordu (İbnülemin, 1982, s. 20-21). Bunun yanı sıra Avusturya da Osmanlı himayesinde yaşayan Hristiyanlara özerklik verilmesinden yanaydı. Buna karşılık İngiltere henüz Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından yana değildi (Engelhardt, 2017, s. 206-207). Yabancı Devletler, 1856 Paris Anlaşması'ndan aldıkları güçle hareket ediyorlar, bu yüzden sık sık Osmanlı'nın içişlerine karışarak, Osmanlı topraklarında kendi istekleri doğrultusunda reformlar yapılmasını istiyorlardı (Aksun, 2009, s. 106). En önemli muhalif grup ise Genç Osmanlılar veya Jön Türkler olarak adlandırılan grup olmuştur.

Balkan topraklarındaki karışıklıkları öne süren Avrupa Devletleri her geçen gün baskılarını artırıyorlardı. Abdülaziz gelenekçi yapısı nedeniyle Tanzimat'tan bile vazgeçebilirdi. Bunun üzerine Sultan Abdülaziz bir ferman yayınlarak Tanzimat uygulamalarının devam edeceğini belirtmiştir. Hatta eski hükümeti de değiştirmemiştir. Tüm bunlarla birlikte ekonomik sıkıntılar da had safhaya ulaşmıştır (Küçük, 1988, s. 179). Bahsetmiş olduğumuz bu buhranlar ve dış baskıların yanı sıra içeride de muhalefet güçlenmekteydi. 1867 yılında ilk defa hükümeti eleştiren yazılar yazılmaya başlandı. Bu gelişmeler devlet yönetiminde çeşitli düzenlemelerin yapılması yönünde fikirlerin oluşmasına sebep olmuştu. Genç Osmanlılar, mutlakiyet yönetimine karşı eleştirilerini yazdıkları yazılar ile hükümete olan eleştirilerini dile getirmekteydiler (Tevfik, 1973, s. 134-136). Ayrıca muhalif gruplar Avrupalıların reform isteklerini destekleyici mahiyette, çıkardıkları gazetelerde yazılar neşretmekteydiler. Bu gazeteler Özellikle Paris ve Londra gibi Avrupa başkentlerinde çıkmaktaydı (Berkes, 1978, s. 269-270). Sultan Abdülaziz'in ilk döneminde Âli ve Fuad Paşaların etkisi oldukça fazladır. Bu dönemde batılılaşma yönünde bir politika güdülmüş ve Tanzimat reformlarına devam edilmiştir. İzlenen dış politika sayesinde Avrupa Devletleri ile iyi ilişkiler kurulmuş ve mali politikalarda denge sağlanmıştır (Kocabaş, 2001, s. 17). Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahatinden önce Mısır'a gitmiştir. Bu seyahatte Mısır Valisi İsmail Paşa, hıdivlik yetkisini Sultan Abdülaziz'den almayı başarmıştır. Küçük'e göre Mısır seyahati sırasında düzenlenen eğlenceler Abdülaziz'in savurgan bir yapıya bürünmesinde etkili olmuştur (Küçük, 1988, s. 179). Ancak Abdülaziz'in savurganlığının artmasında Mısır seyahatini tek başına yeterli görmemek gerekir. Mısır seyahatinden sonra çıkmış olduğu Avrupa seyahatinin de bu savurganlıkta tesirinin büyük olduğu görülmektedir.

Sultan Abdülaziz'in Avrupa'ya yaptığı gezinin birçok nedeni bulunmaktadır. Girit'te ve Balkan topraklarında ortaya çıkan huzursuzluklar ve bunlara son verme isteğinin yanı sıra Avrupa'da, özellikle Fransa ve Rusya arasında Osmanlı Devleti aleyhine ortaya çıkabilecek bir ittifakı önlemek gerekiyordu. Ayrıca sultanın çocukluğundan beri Avrupa'yı tanımak ve gözlemlemek isteği vardı (Timur, 1984, s. 330-332). Bunların yanı sıra devrin önemli devlet adamları Âli ve Fuad paşalar devletin kaybetmiş olduğu itibarın İngiltere ve Fransa ile kurulacak olan iyi ilişkiler ile düzeleceğini savunmaktaydılar. Üstelik bu sayede Avrupa devletlerinin desteği de sağlanabilirdi. Zaten Tanzimat ile birlikte hızlanan batılılaşma çalışmaları da devam etmeliydi.

Sultanın Avrupa'ya yapacağı seyahat için bir sebep bulunmalıydı. Bu sebebi de III. Napolyon'un Paris'te açacağı sergi oluşturmuştur. Her ne kadar Abdülaziz'in Avrupa'ya

gitmesi tartışma konusu olmuşsa da bir süre sonra ulema tarafından bu seyahate cevaz verilmiştir. Yine Osmanlı vükelasının düşüncesine göre bu seyahat sayesinde, liberal düşüncenin Osmanlı’da ne kadar ilerlediğini ispatlamak, Rusya’nın saldırgan tutumuna karşı Avrupalı devletlerin desteğini sağlamak, Osmanlı sınırları içerisindeki özellikle Hristiyanlara karşı padişahın Avrupa karşısında ne kadar büyük itibara sahip olduğunu göstermek, üstelik nakit yardım desteği sağlamak mümkün olabilecekti (Karaer, 2012, s. 40-41). Sultanın bu seyahati sırasında katılacağı fuarlar ile sayesinde Avrupa’yı daha yakından tanıma imkânı bulunabilir ve Avrupa’da Osmanlı aleyhine oluşan olumsuz düşüncelerin de önüne geçilebilirdi (Bulut, 2019, s. 66-67). Bunların yanı sıra bu seyahat sayesinde Abdülaziz’in batıdaki yönetim şekillerini ve gelişmeleri görmesi mümkün olacaktı. Üstelik Avrupa’daki muhalifler bu seyahat ile etkisiz hale getirilebilirdi. Bu yüzden Âli ve Fuad Paşalar bu gezinin gerçekleşmesi için büyük gayret göstermişlerdir (Davidson, 1963, s. 8-9). Ancak durduk yere Sultanın bir Avrupa seyahati yapması pek de olağan değildi. Bu durum bir davet üzerine gerçekleşmeliydi. Nihayet Âli Paşa’nın girişimleri ile Fransız İmparatoru, Sultan Abdülaziz’i Paris’e davet etmiş ve böylece Avrupa’ya yapılacak seyahatin önü açılmıştır (Aksüt, 1944, s. 84). Öte taraftan Avrupa’da sanayi devrimi sonrasında üretim artmıştı. Bu durum ise yeni Pazar ve hammadde ihtiyaçlarını da beraberinde getirmişti. Bu yüzden ürünlerin tanıtımı ve pazarlanması amacıyla Avrupa’da uluslararası sergiler düzenlenmeye başlamıştı. Düzenlenen bu sergiler ekonomik alanda katkılar sağladığı gibi kültürel etkileşimin de artmasını sağlamıştır (Akçura, 2009, s. 28). İlk uluslararası sergi ise 1851 senesinde İngiltere tarafından Londra’da açılmıştır. Daha sonra 1853’te New York’ta, 1855’te Paris’te, 1862’de Londra’da ve 1863’te İstanbul’da sergiler açılmıştır (Tekdemir, 2013, s. 2).

2.Avrupa Seyahatinin Başlaması

Sultan Abdülaziz, Paris’te III. Napolyon tarafından hiçbir Avrupa hükümdarına gösterilmeyen büyük bir nezaket ve coşku ile karşılanmıştır. Takvim-i Vekâyi gazetesi bu geziye geniş yer vermiş ve gezi ile ilgili haberler yayınlamıştır. Sultan ve yanındaki devlet görevlileri, vatandaşların da bulunduğu bir tören ile İstanbul’dan yolcu edilmişlerdir. Seyahatin amacı devlet başkanları arasında ikili görüşmelerin yapılması, mevcut dostluğun daha da güçlendirilmesidir. Padişah da bu seyahatten olumlu sonuçlar çıkacağına inanmaktadır (Takvim-i Vekâyi, 25.06.1867). Dönemin gazetelerinden Tasvir-i Efkâr gazetesi de Paris’te açılacak olan sergiye birçok Avrupa hükümdarının katılacağını ve padişahın da özel davetli olarak Paris’e gideceğini yazmıştır (Tasvir-i Efkâr, 27.05.1867). Aynı gazete padişahın sergiyi gezdikten sonra İngiltere Kraliçesi tarafından Londra’ya davet edildiğini duyurmuştur (Tasvir-

i Efkâr, 3.06.1867). Sultanın Avrupa seyahati ile ilgili gelişmeler çok hızlı cereyan ettiği için, bundan Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi dahi çok geç haberdar olmuştur. Aslında bu durum Paris'teki Osmanlı sefirini oldukça rahatsız etmiştir (Aksüt, 1944, s. 83). Sultanın seyahati Avrupa'daki çevrelerce heyecanla karşılanmışsa da içeride bazı çevreler bu seyahate karşı çıkmışlardır (Ahmed Lütfî, 1989, s. 107). Aynı şekilde sultanın yapacağı seyahatin halk nezdinde hoş karşılanmayacağı endişeleri bulunmaktadır. Üstelik bu durum dini yönden de uygun olmayabilirdi. Özellikle gelenekçi devlet adamları devlette batılılaşma faaliyetlerinin artacağından fazlasıyla endişe duymaktaydılar (Kutay, 1991, s. 17). Sultanın bu seyahati esnasında veliaht Murad'ın Genç Osmanlılar ile olan yakın münasebeti nedeniyle seyahate katılacak heyet içine alınmasına karar verildi. Ayrıca daha önceden yapılan Mısır seyahatinde sultanın yanında bulunan Fuad Paşa diplomasiyi iyi bildiği için heyetle birlikte geziye katılacaktı. Âli Paşa ise İstanbul'da devlet işlerini yürütmek için padişah vekili olarak görevlendirilmiştir (Danişmend, 1966, s. 163). Nihayet sultan, İstanbul halkının ve devlet görevlilerinin de içinde bulunduğu kalabalık bir heyet tarafından düzenlenen gösterişli bir merasim ile uğurlanmıştır (Hilmi Efendi, 1919, s. 91). 21 Haziran 1867 tarihinde Ortaköy'de yapılan Cuma Selamlığından sonra Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati başlamıştır. Seyahate Sultan Abdülaziz için hazırlanan Sultaniye Yataı, Pertevniyale Yataı, iki Osmanlı savaş gemisi Aziziye Uskurlu Fırkateyni ile Orhaniye Zırhlı Fırkateyni de dâhil olmuştur. Padişahı Çanakkale Boğazı'nın girişinde üç Fransız ve iki İngiliz gemisi karşılamıştır (Korkmaz, 2012, s. 303). Padişah ile birlikte büyük oğlu Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi, yeğeni Velihaht Murad Efendi, diğer yeğeni Şehzade Abdülhamid Efendi'nin yanı sıra üst düzey görevliler, sivil memurlar ve askeri isimler bulunuyordu. Seyahat ile ilgili olarak Fransa Hükümeti'ne 56 kişilik bir liste verilmiştir (Aksüt, 1944, s. 98-99). İstanbul'dan hareket eden kafiye Çanakkale üzerinden Adalar Denizi'ne ulaşmış ve oradan yolculuğuna devam ederek İtalya'ya varmıştır. Yolculuk sırasında çıkan fırtına padişahı korkutmuşsa da yolculuk devam etmiştir (Şehsuvaroğlu, 1967, s. 41-51). Bundan sonra yolculuk Napoli üzerinden kısa süreli konaklamalar ile devam etmiştir. Nihayet 29 Haziran 1867 tarihinde Tulon Limanı'na ulaşılmıştır (Karaer, 2012, s. 57-58). Abdülaziz burada gösterişli bir tören ile karşılanmıştır. Ayrıca Paris'te bulunan Osmanlı elçisi ve devlet adamları da hazır bulunmuşlardır (Danişman, 1966, s. 164). Sultanın karaya çıkışı da çok gösterişli olmuş, top atışları yapılmış, askeri bando marşlar çalmış ve buradaki Osmanlı tebaası da sultanlarını coşku içerisinde karşılamışlardır (Hilmi Efendi, 1919, s. 93). Ayrıca Sultan Abdülaziz'in Paris'e gelmesinden önce Genç Osmanlılar, Fransız Dâhiliye Bakanı tarafından çağırılmış ve Paris dışına çıkmaları

sağlanmıştır. Genç Osmanlıların Paris'ten sonraki durakları Londra olmuştur (Tevfik, 1973, s. 137). Tulon'dan sonra demiryolu ile Marsilya üzerinden Paris'e ulaşan Sultan Abdülaziz burada bizzat III. Napolyon tarafından karşılanmıştır (Danişmend, 1966, s. 218). Sultan, Paris'e geldiğinde Tulon'da olduğundan çok daha fazla gösterişli bir tören yapılmıştır. Halk da Abdülaziz'e ve beraberindeki heyete çok fazla ilgi göstermiştir. Coşkun gösteriler arasında Sultan Abdülaziz Elize Sarayı'na gitmiştir (Danişman, 1966, s. 164). III. Napolyon tarafından düzenlenecek olan ve sultanın da bu seyahate çıkmasına sebep olan sergi, Fransa açısından bir itibar meselesiydi. Bu yüzden sergiye büyük önem verilmiştir. Birçok Avrupa hükümdarı da bu sergiye gitmiştir. Osmanlı Devleti de sergide gösterilmek üzere Osmanlı topraklarında üretilen birçok ürünü buraya getirmiştir (Timur, 1984, s. 330).

Sultan, Paris'te bulunduğu sırada birçok yabancı devlet temsilcileri ile görüşmeler yapmıştır. Ayrıca açılan sergiyi ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Sergide sanat eserlerinin yanı sıra Avrupa'daki teknik gelişmeleri de inceleme imkânı bulan Sultan Abdülaziz, bunun yanı sıra şehri gezerek Avrupa'daki şehircilik anlayışını da yakından görme imkânı bulmuştur (Danişmend, 1966, s. 219). Hatta burada ilk defa operaya gitmiştir (Şehsuvaroğlu, 1967, s. 41-42). Sultan Abdülaziz'in yaptığı bu seyahat Avrupa'daki Türk imajının olumlu yönde değişmesini sağlamıştır. Özellikle Sultan Abdülaziz'in diplomasiyi iyi bilmesi ve nezaket kurallarını çok iyi uygulaması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Sultan Abdülaziz, Paris'te bulunduğu sırada III. Napolyon ile Girit meselesini de görüşmüştür. Ancak Napolyon'un Girit'e bağımsızlık verilmesi teklifi padişah tarafından şiddetle reddedilmiştir (Danişmend, 1966, s. 219). Bununla birlikte görüşmeler devam ederken Napolyon tarafından Sultan Abdülaziz için büyük bir tören düzenlenmiştir (Danişman, 1966, s. 164). Bu arada sırada Sen-Sir adlı askeri okula da ziyarette bulunmuş ve buradaki askerlerin tüfek gösterisinden ve modern tarzda tüfeklerden oldukça etkilenmiştir (Karaer, 2012, s. 93). Paris'e gelmiş olan Prusya Kraliçesini de ziyaret etmiştir. Bunun yanı sıra başka üst düzey görüşmelerde de bulunmuştur (Tasfir-i Efkâr, 14.07.1867). Sultanın seyahati esnasında kendisine yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Sultanın yaptığı bu seyahatlerle ve görüşmelerle ilgili olarak Fuad Paşa sık sık telgraf yoluyla Payitahtı bilgilendirmiştir (Takvim-i Vekâyi, 11.07.1867).

Sultan Abdülaziz'in Fransa'dan sonraki durağı İngiltere olmuştur. Fransa ziyaretinde olduğu gibi İngiltere'ye yapılacak seyahatin de devletin itibarı açısından bir davet üzerine gerçekleşmesi gerekiyordu. Bunu sağlayan kişi yine Fuad Paşa olmuştur. Sonuçta İngiliz Kraliçesi tarafından bir mektup ile sultan İngiltere'ye davet edilmiş ve davet Osmanlı Hükümeti

tarafından kabul görmüştür (Aksüt, 1944, s. 86-87). Sultan Abdülaziz ve beraberindekiler 11 Temmuz 1867'de İngiltere'ye ulaşmışlardır (Hilmi Efendi, 1919, s. 94). Manş Denizi üzerinden zorlu bir yolculuk sonucunda İngiltere'nin Duvr Limanı'na varan Sultan Abdülaziz ve beraberindekiler, yolculuk esnasında bir fırtınaya yakalanmışlardır. Bu fırtına Sultan Abdülaziz'i korkutsa da yoluna devam etmiştir. Sultan Abdülaziz, Duvr Limanı'nda tıpkı Tulon Limanı'ndaki gibi coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmıştır (Abdurrahman Şeref, 1985, s. 85). Buradaki üst düzey devlet yetkilileri tarafından karşılanan sultan, daha sonra tren ile Londra'ya hareket etmiştir (Hilmi Efendi, 1919, s. 95).

Sultan Abdülaziz, İngiltere'ye yaptığı gezinin gerekçesini, yaptığı hizmetlerden dolayı şükranlarını sunmak ve bu ülkenin gelişiminde etkili olan faktörleri öğrenmek olarak ifade etmiştir. Özellikle pamuk endüstrisindeki gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir (Karaer, 2012, s. 108). Abdülaziz, İngiltere'de bulunduğu sırada opera gibi sanatsal etkinlik ve gösterilere de katılmıştır. Bununla birlikte askeri gösterilere çok fazla ilgi duymuştur. Bu sebeple sultan için 17 Temmuz 1867'de bir deniz tatbikatı yapılmıştır. Bu tatbikat İngiltere'nin gücünü göstermesi açısından önem taşımaktaydı. Bu yüzden tatbikata donanmanın beşte biri katılmıştır. Bu arada İngiltere Kraliçesi, Sultan Abdülaziz'e bir nişan takdim etmiştir (Hilmi Efendi, 1919, s. 95-96). Londra'da bir balo gösterisine katılan Sultan Abdülaziz, daha sonra İngiltere'nin askeri birliklerinin yaptığı geçit resmini izlemiştir. Geçit resmine piyade, süvari ve topçulardan oluşan birlikler katılmıştır. Bu süre zarfında demiryollarının yapımı için de görüşmeler yapmıştır. İngiliz Parlamentosu'nu da toplantı halinde iken ziyaret etmiş ve İngiltere ile bazı ticari anlaşmalar da yapılmıştır (Karaer, 2012, s. 120-121). Sultan Abdülaziz, Avrupa'da bulunduğu sırada payitaht ile yazışmalarını da devam ettirmiştir. Yaptığı gezi ile ilgili olarak mektuplar göndermeye devam etmiştir (BOA., TS. MA. e.,66-10).

Sultanın daha sonraki durağı Belçika olmuştur. Burada Sultan Abdülaziz'i Belçika Kralı Leopold karşılamıştır. Bir ziyafete katılan Sultan Abdülaziz, törenle uğurlanarak Prusya'ya geçmiştir (Karaer, 2012, s. 126-127). Prusya o sırada Almanya'yı kurma hazırlığı içerisindeydi. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin de desteğini almak istiyordu. Bu amaçla Sultan Abdülaziz'e gösterişli bir karşılama töreni hazırlanmıştır. Burada da Sultanın onuruna ziyafet verilmiş ve ayrıca askeri tatbikatlar yapılmıştır (Hilmi Efendi, 1919, s. 97). Sultan Abdülaziz'in sonraki durağı Viyana olmuştur. 27 Temmuz 1867'de tren yoluyla Viyana'ya ulaşmıştır. Sultan burada da bizzat imparator ve üst düzey devlet görevlileri tarafından karşılanmıştır. Buradaki karşılamalar da Paris ve Londra'daki karşılamalarla yarışır niteliktedir. Sultan, Viyana'da bulunduğu sırada şehrin belediye başkanı ile bir bale gösteri izlemiştir. Ayrıca istikam

birliklerinin yapmış olduğu askeri tatbikatı da izlemiş ve bu tatbikattan oldukça etkilenmiştir (Karaer, 2012, s. 136-137).

Sultan Abdülaziz, Viyana'dan sonra Peşte' ye hareket etmiştir. 31 Temmuz'da Peşte' ye ulaşan Sultan, burada Macar yetkililer ve halk tarafından karşılanmıştır. Halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanan Sultan Abdülaziz, kabul merasiminden sonra şehrin önemli yerlerini ziyaret etmiştir (Aksüt, 1944, s. 197). Osmanlı Devleti'nin "Macar Mültecileri" sorunundaki tutumu, Macarları koruyup kollaması halkın sevgisini kazanmasında etkili olmuştur.

Varna'dan sonra halkın sevgi gösterileri arasında 1 Ağustos'ta Rusçuk'a hareket edilmiştir. Bu sefer yolculuk Tuna üzerinden vapurla olmuştur. Oradan Vidin'e ulaşılmıştır. Bu sayede Osmanlı topraklarına girilmiştir. Sultan Abdülaziz'in Osmanlı topraklarına girişi çok gösterişli olmuş, kaleden top atışları yapılmış, kandiller yakılmış, havai fişek gösterileri yapılmıştır. Vidin'den sonra Rusçuk'a ulaşılmıştır (Hilmi Efendi, 1919, s. 99). Sultan Abdülaziz bundan sonra Rusçuk ve Varna üzerinden İstanbul'a dönmüştür.

Sultanın dönüşü Osmanlı tebaası tarafından son derece olumlu karşılanmış ve bu durum memleketin geneline duyurulmuştur. Bosna, Edirne, Konya, Erzurum ve Sakız Adası halkı sultanın gelişinden dolayı memnuniyetlerini bildiren kutlamalar yapmıştır (BOA., A.MKT. MHM., 391-64). Ayrıca Mekke halkı da sultanın dönüşünü büyük bir memnuniyetle karşılamıştır (BOA., A.MKT.MHM., 390-96). Sultan Abdülaziz'in yapmış olduğu bu yolcuğun dikkat çeken bir yönü de seyahatten sonra dönemin şairleri ve uleması tarafından yazılan, sultanın seyahatini metheden kasidelerin yazılmış olmasıdır (Köksal, 2003, s. 125).

Sultan Abdülaziz'in kafiləsi 7 Ağustos 1867'de İstanbul Boğazı'na girmiştir. İstanbul'a gelişi kalelerden atılan top atışları ile halka duyurulmuştur (Ahmed Lütfi, 1989, s. 112). Sultanı İstanbul'a girişte karşılayanlar arasında, elçiler, dini liderler, öğrenciler, tarikatların şeyh ve dervişleri, askerler ve halk bulunuyordu. Karşılama sırasında Ermeni ve Rum tebaaları da yerini almıştır (BOA., MİL., 1-2). Halk Dolmabahçe önlerinde büyük bir kalabalık oluşturmuştur. Ayrıca üç gün üç gece şenlik yapılması kararı alınarak vilayetlere bu karar gönderilmiştir. Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları süslenerek kandillerle aydınlatılmıştır. Benzer şekilde sokaklar ve evler de süslenmiştir. Bütün Osmanlı tarihinde görülmemiş büyüklükte şenlikler yapılmıştır (Lütfi, 1989, s. 112). Aksüt'e göre yapılan bu gösterişli karşılama töreni devlete sekiz milyon franka mal olmuştur (Aksüt, 1944, s. 206). Karşılama töreni için harcanan paralar ise hazine-i hassadan karşılanmıştır (BOA., HH.İ., 45-25).

3.Avrupa Gezisinin Sonuçları ve Yansımaları

Bu geziyi Avrupa açısından değerlendirdiğimizde, İngiltere bu ziyaretten son derece memnun kalmıştır. Ancak Rusya, Osmanlı Devleti'nin Fransa ve İngiltere ile yakınlaşmasından rahatsız olmuştur. İngiltere'nin sömürgelerinde çok sayıda Müslüman yaşamaktaydı. Müslümanlar ise dini yönden Osmanlı Halifesi 'ne bağlıydılar. Bu sebeple Sultan Abdülaziz'e karşı büyük bir hürmet göstermişler ve Müslümanların nazarında İngiltere'nin itibarını artırmak istemişlerdir.

Sultan Abdülaziz ise imparatorluğun halen itibarının yüksek olduğunu Avrupalı devletlere ve diğer ülkelere göstermek istemiştir. Gerçekten de gittiği yerlerde devlet görevlileri ve halk nezdinde büyük itibar görmüş, adına gösterişli karşılama törenleri düzenlenmiştir. Bu Osmanlı açısından ilk defa ortaya çıkan bir durumdur. Osmanlı Sultanı ve Halifesi ilk defa yurt dışına resmi bir seyahat yapmıştır. Diğer taraftan Avrupalılar açısından düşünüldüğünde ilk defa bir Osmanlı Sultanı kendi ülkelerine bir seyahat gerçekleştirmiştir.

Sultan Abdülaziz'in seyahati Avrupa ile genel bir barış ortamına girilmesine katkıda bulunmuştur. Avrupalılar ilk defa bir halifeyi dost olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte, Balkanlar'daki milletler batılılara güvendiği için isyan hareketlerine devam etmişlerdir. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Romanya'da Karol'un prensliğini tanımak zorunda kalmış, Sırbistan'daki Türk kalelerinden çekilmiş ve Girit'e özel bir statü vermiştir. Ayrıca Bulgar Kilisesinin kurulmasına da izin vermek zorunda kalmıştır (Küçük, 1988, s. 180). Ancak bu seyahat Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Çünkü Rusya, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile bu kadar yakınlaşmasını kendi çıkarları açısından doğru bulmamıştır (Gök, 2013, s.132). Zaten Rusya, Osmanlı Devleti'ni hasta adam olarak gördüğü için gözden çıkarmıştı ve bir an önce yıkılmasını istiyordu.

Abdülaziz, Avrupa'ya yapmış olduğu bu seyahatte Paris saraylarının haşmet ve debdebesinden etkilenmiş, İngiltere'nin deniz kuvvetlerine de hayran kalmıştır. Prusya ordusunu beğenen sultan, çıkacak olan bir Prusya-Fransa savaşında Prusya'nın galip geleceğini de ifade etmiştir. İstanbul'a döndükten sonra orduya ve donanmaya eskisinden fazla önem vermesi, saray yaptırması, yaptığı seyahatin tesiriyle olmuştur. Aynı şekilde bu seyahatten sonra Avrupa usul ve adetlerini kullanmaya başlamıştır (Kartal, 2003, s.119).

Abdülaziz'in saltanatının önemli bir kısmında Âli ve Fuad Paşaların tesiri görülür. Ancak Âli Paşa'nın ölümünden sonraki dönemde Mahmut Nedim Paşa ve Midhat Paşa'nın etkili olduğu görülmektedir. Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olduğu dönemde ise Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yakınlaştığı görülmektedir. Bu yakınlaşmada Nedim Paşa'nın etkili

olduğu tartışmasızdır. Bununla birlikte Fransa'nın Almanya'ya yenilmesi üzerine İngiliz politikasının Türkler aleyhine değişmesi etkili olmuştur (Karal, 2003, s.110-112).

Avrupa'da gördüklerinden fazlasıyla etkilenen Sultan Abdülaziz, hukuk alanında, eğitim alanında, askeri alanda, yönetim alanında, müzecilik alanında, ulaşımda, haberleşmede birçok yeniliğin yapılmasını sağlamıştır. Bu seyahat Sultan Abdülaziz'in düşünce dünyasında da değişikliklere yol açmış, tıpkı kendisinden önceki padişahlar gibi yapılan yeniliklerde batı örnek alınmaya başlamıştır. Tahta çıkmış olduğu ilk yıllardaki gelenekçi sultanın yerine yenilikçi ve batıcı bir sultan figürü ortaya çıkmıştır.

Ancak gittikçe artan borçlanmalar devlet ekonomisini büyük bir sıkıntıya sokmuştur. Bu dönemde Londra Borsası'ndan ve Paris Borsası'ndan ciddi borçlanmalar olmuştur (Giray, 2001, s.170-172). Devletin genelinde ortaya çıkan bozulma ve yozlaşmalar ekonomide de etkisini göstermiş ve devlet bir müddet sonra borçlarını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Bunun üzerine Mahmut Nedim Paşa, artan bütçe açığını borçla kapatmanın daha büyük sıkıntılara sebep olacağını öne sürmüş ve bu yüzden Osmanlı Devleti, mevcut borçların yarısını nakden diğer yarısını ise tahvil ile ödemeye karar vermiştir. Bu durum ise Avrupa kamuoyunda büyük bir tepkiye neden olmuştur (Cem, 1971, s. 203). Sultan Abdülaziz, Rusya'yı Osmanlı Devleti açısından büyük bir tehlike olarak görüyordu. Bu yüzden Avrupa'dan pek çok yeni model silah satın almıştır. Satın alınan silahlarla Boğazlar ve kaleler sağlamlaştırılmıştır. Tophane de yenilenmiştir. Askeri kanunlarda düzenlemeler yapılmıştır. İngiltere ve Fransa örneğinde olduğu gibi donanmaya büyük önem verilmiştir. Yurt dışından gemiler satın alınmış tersaneler yenilenmiştir. Böylece dünyanın üçüncü büyük donanması meydana getirilmiştir (Küçük, 1988, s. 2; Karal, 2003, s. 180). Bu donanmanın oluşturulmasında etkili olan sebeplerden birisi de Girit meselesinde ortaya çıkan zor durum olmuştur (Sertoğlu, 2011, s. 316). Avrupa hükümdarları gibi kendisine ait bir hasa alayı kurdurmuş, ordu için yeni kıyafetler, modern silahlar temin edilerek tophane ile askeri okullar ıslah edilmeye çalışılmış, ayrıca Avrupa'dan askeri uzmanlar getirilmiştir (Hayta ve Önal, 2018, s. 155). Demiryolu yapımına önem verilerek 452 kilometre olan demiryolu, 1344 kilometreye çıkarılmıştır. Demiryollarının yapımı genellikle imtiyaz verilen yabancı şirketler vasıtasıyla olmuştur. Ayrıca, yerli imkânlarla da demiryolu yapımına başlanmıştır. Haydarpaşa-İzmit arasında yerli imkânlarla yapılan demiryolu 1873'te açılmıştır (Engin, 2002, s. 825). Abdülmecid zamanında başlanan telgraf hizmetleri gelişmiş ve bütün imparatorluk telgraf hatlarıyla birbirine bağlanmıştır. Gemi işletmeciliği gelişmiş ve Galata Tüneli 1875'te açılmıştır (Küçük, 1988, s. 2; Karal, 2003, s. 180).

1867'den itibaren Hristiyan çocukları da rüştiyelere alınmaya başlanmıştır. Fransızların ısrarı üzerine 1868'de Galatasaray Lisesi açılarak, bu okulda Müslüman ve gayrimüslim çocukların birlikte okuması sağlanmıştır (Akşin ve Kunt, 1988, s. 147). 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanarak maarif teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. İlköğretim mecburi tutulmuş, eğitim hizmetleri devlet görevi olarak kabul edilmiştir (Karal, 2003, s. 201-202). 1870 senesinde Darümuallimat adıyla bir kız öğretmen okulu açılmıştır. Yine bu dönemde açılan Darülfünun'un kısa bir dönem kapatılsa da tekrar açılması sağlanmıştır. Kız Sanayi Mektebi, Darüşşafaka, eczacılık okulu açılmış ve müzecilik faaliyetleri gelişmiştir (Küçük, 1988, s. 181).

1868'de Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ikiye ayrılarak, Şûra-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye olarak adlandırılmıştır. Padişahın yetkileri sınırlandırılarak idari ve adli işler birbirinden ayrılmıştır. Bu bağlamda meşrutiyete doğru bir yönelme söz konusudur. Tanzimat'tan beri devam eden kanunların batılılaşması bu dönemde de devam etmiştir. Ayrıca meşrutiyete giden yolda önemli bir adım da atılmıştır (Seyitdanlıoğlu, 1999, s. 20).

Fransız elçisinin tavsiyesi üzerine Fransız Medeni Kanun'u (Cod Sivil) çevrilmeye başlanmıştır. Ancak bir süre sonra Cevdet Paşa'nın karşı çıkmasıyla bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Bunun yerine "Mecelle" hazırlanmaya başlamıştır. 1868'de çıkarılan bir kanun ile yabancılara Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı tanınmıştır. 1867'de memleket sandıkları kurulmuştur (Karal, 2003, s. 173). Abdülaziz döneminde, Aziziye olarak adlandırılan, batı ile doğunun karması olan bir giyim tarzı ortaya çıkmıştır. Buna ilave olarak İstanbul'da batı tarzında sergiler açılmıştır (Hayta ve Önal, 2018, s. 167). Lüks tüketimin arttığı bu dönem Osmanlı ekonomisinin büyük bir açık vermesine de sebep olmuştur. Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinde uygulanan ekonomik ve siyasi politikalar, devletin İngiltere ve Fransa ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Özellikle 1875 senesinde alınan ekonomik kararlar devletin Avrupa'daki itibarını zedelemiştir.

Sonuç

Osmanlı Sultanları, Abdülaziz dönemine kadar hiçbir zaman yurt dışı seyahatine çıkmamışlardı. Bu yüzden Abdülaziz'in yaptığı bu seyahat bir Osmanlı padişahının yurt dışına yaptığı gezi olarak kayıtlara geçmiştir. Üstelik bu seyahat birçok Avrupa ülkesini de kapsayacak şekilde planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Seyahat esnasında dönemin önde gelen Avrupa devletlerinin bir kısmı karayolu ile ve bir kısmı da deniz yolu ile ziyaret edilerek çok sayıda diplomatik temas gerçekleştirilmiştir. Ancak Rusya'nın bu seyahatin dışında tutulması Rus tarafında hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Osmanlı modernleşmesinin hız kazandığı bir

dönemde tahta geçen Sultan Abdülaziz gelenekçi bir yapıya sahipti. Bu yapısı halk tarafından da beğenilmekteydi. Sultan üzerinde daha çok Âli ve Fuad Paşalar etkili olmuştur. Ancak Abdülaziz'in önce Mısır'a daha sonra ise Avrupa'ya yapmış olduğu seyahat, onun düşünce yapısını ve yaşam tarzını tamamen değiştirmiştir.

Bir davet üzerine gerçekleşen Avrupa seyahatinde Sultan Abdülaziz, Avrupa'nın birçok önemli başkentini ziyaret etmiş ve buralarda kendisine yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Abdülaziz'in Avrupa'ya yapmış olduğu seyahatin temelinde, Avrupa ile olan ilişkileri düzeltmek, Osmanlı Devleti'nin halen eski itibarına sahip olduğunu göstermek ve bu sayede Balkanlar'da ve Girit'te ortaya çıkan problemleri çözme düşüncesi bulunmaktadır.

Bununla birlikte bu seyahat sayesinde Sultan Abdülaziz, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya göre içinde bulunduğu durumu bizzat gözlemlene imkânı bulmuştur. Özellikle Avrupa'da kendisi için düzenlenen askeri gösterilere büyük ilgi göstermiş, ülkeye döndüğünde büyük bir ıslahat hareketi başlatmıştır. Bu ıslahatlar sadece askeri alanda olmamış birçok alana yayılmıştır. Ancak Abdülaziz'in son dönemlerinde ıslahatları gerçekleştirmek amacıyla yurt dışından borçlanmalar artmıştır. Alınan borçlar yeniliklerin yanı sıra lüks tüketime de harcanmıştır. Ayrıca Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinde etkili olan Mahmut Nedim Paşa, sultanın Rusya ile yakınlaşmasını ve Avrupa'dan da uzaklaşmasına neden olmuştur. Sultan, bu dönemde güçlenen Genç Osmanlıların muhalefetine rağmen meşrutiyeti ilan etmemiştir. Bununla birlikte hukuki alanda yapılan ıslahatlar meşrutiyetin önünü açmıştır. Sonuç olarak Avrupa seyahati gelenekçi bir yapıya sahip olan Sultan Abdülaziz'in düşünce yapısını değiştirmiş ve yenilikçi bir padişah portresinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu ise yapılan ıslahat hareketlerine yansımıştır.

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA., A.MKT. MHM., 391-64. (Mühimme Kalemi Evrakı)

BOA., A.MKT.MHM., 390-96. (Mühimme Kalemi Evrakı)

BOA., MİL., 1-2. (Milli Emlak)

BOA., HH.İ., 45-25. (Hazine-i Hassa İradeler)

BOA., TS. MA. e.,66-10. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı)

Sürelî Yayınlar

Takvim-i Vekâyi, 25.06.1867.

Takvim-i Vekâyi, 1.07.1867.

Tasvir-i Efkâr, 27.05.1867.

Tasvir-i Efkâr, 3.06.1867.

Tasfir-i Efkâr, 14.07. 1867.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Lütfî. (1989). *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*. (Haz. M. Aktepe). TTK Basımevi.

Abdurrahman Şeref. (1985). *Tarih Musahabeleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Akçura, G. (2009). *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aksun, Z. N. (2009). *Darbe Kurbanı Abdülaziz Han*. Ötüken Yayınları.

Aksüt, A. K. (1944). *Sultan Abdülaziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*. Ahmet Sait Matbaası.

Akşin, S. & Kunt, M. (1988). *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti*. Cem Yayınları.

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Doğu-Batı Yayınları.

Bulut, A. B. (2019). *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ve Osmanlı Modernleşmesi*. [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yök Tez.

Cem, İ. (1971). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. Milli Kütüphane Yayınları.

Çağ, G. (2020). Sultan Abdülaziz Dönemi Balkanlar'ına İmgesel Bir Bakış: Balkanlaşma Kavramının Ortaya Çıkışına Dair Bir Önerme. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-17.

Danışman, Z. (1966). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Zuhuri Danışman Yayınevi.

Danışmend, İ. H. (1966). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. (C.4). Türkiye Yayınevi.

Davidson, R. H. (1963). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876*. (Çev. O. Akınhay). Papirüs Yayınevi.

Engelhardt, E. P. (2017). *Tanzimat ve Türkiye*. (Çev. A. Reşad). Kaknüs Yayınları.

- Engin, V. (2002). Osmanlı Devleti'nde Demiryolu Siyaseti. *Türkler Ansiklopedisi*.(XIV). (825-838). Yeni Türkiye Yayınları.
- Giray, F. (2001). *Maliye Tarihi*. Ezgi Kitabevi.
- Gök, N. (2013). Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati'nin Sonuçları ve Yansımaları. *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu Ordu ve Siyaset*.(IV). (127-138). Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları,
- Hayta, N.& Önal, U. (2018). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*. Gazi Kitabevi.
- Hilmi Efendi. (1919). Cennet-mekân Firdevs Aşiyân Sultan Abdülaziz Han Hazretlerinin Avrupa Seyahatnamesidir. Haz. Necip Asım, *TOEM Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 8 (49), 90-102.
- İbnülemin, M. K. İ. (1982). *Son Sadrazamlar, C.1*. Dergâh Yayınları.
- Karaer, N. (2012). *Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*. Phoenix Yayınevi.
- Karal, E. Z. (2003). *Osmanlı Tarihi*. (C.7). TTK Yayınları.
- Kocabaş, S. (2001). *Sultan Abdülaziz ve I. Meşrutiyet*. Vatan Yayınları.
- Korkmaz, Ş. (2012). Osmanlı Sultanlarının Gelibolu ve Çanakkale Gezileri. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 47, 303-318.
- Köksal, O. (2003). Sultan Aziz'in Avrupa Seyahati Dönüşü Münasebetiyle Yapılan Kutlamalar Ve Bir Manzum Tarihçe. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 117-135.
- Köseoğlu, M. & Özenç, N. G. (2014). *Viyana Basını Politik Karikatürlerinde Abdülaziz Devrinin Aksisi*. Yazı Yayınları.
- Kutay, C. (1991). *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati (Ömer Faiz Efendi'nin Risalesi)*. Boğaziçi Yayınları.
- Küçük, C. (1988). Abdülaziz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (s.179-185). TDV Yayınları.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. TTK Yayınları.
- Özdemir, B. (2010). *Osmanlı Devleti Dış Borçları*. T.C. Maliye Bakanlığı.
- Ortaylı, İ. (2019). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. Kronik Kitap.
- Sertoğlu, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*. (C.6). TTK Yayınları.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1999). *Divan-ı Hümayûndan Meclis-i Mebusan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama*. Yeni Türkiye Yayınları.

- Şehsuvaroğlu, B. (1967). Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati. *Belgelerle Türk Tarihi*, 1, 41-51.
- Tekdemir, A. (2013). 1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 1-19.
- Tevfik, Ebuzziya. (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi*. (C.3). Tarih Dizisi.
- Timur, T. (1984). Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 11, 330-332.